

Lauri Thurén: *Täytyykö aina totella? Kristityn suhde esivaltaan*

Tiivistelmä

Suomalaisen yhteiskunnan perustaan kuuluu ajatus esivallan tottelemisesta. Se nousee kristinuskosta ja alkujaan varhaisesta juutalaisuudesta. Yllättäen kyse ei ole kriittisestä kuuliaisuudesta esivallalle vain silloin, kun se toimii oikein.

Myös vääriille hallitsijoille on alistuttu, esikuvina Jeesuksen toiminta ja profeetta Jeremian käsky totella pakanallista kuningas Nebukadnessaria. Heidäkin on pidetty Jumalan edustajina. Uskonkysymyksiin tai etiikkaan heidän määräysvaltansa ei sentään ole ylettynyt.

Murtavatko holokausti ja moderni demokratia tämän perinteisen linjan?

Täytyykö aina totella? Kristityn suhde esivaltaan

KTS 2018, Lauri Thurén, prof.

Poliisin tunnus on kaikille tuttu. Mutta miksei siihen ole kuvattu pampua tai etälamautinta vaan miekka? Eihän miekka ole koskaan kuulunut Suomen poliisin kenttävarustukseen. Kuva juontaa juurensa Raamattuun ja apostoli Paavaliin, jonka mukaan ”esivalta ei kannata miekkaa turhaan” (Room. 13:4). Tutkijoiden mukaan hän muuten viittaa miekalla kuolemanrangaistukseen, mutta sitä Suomen poliisit eivät onneksi tiedä.

Paavalin sanat ovat vaikuttaneet ihmisten elämään laajemminkin. Kristityt ovat aina olleet kuuliaisia esivallalle ja totelleet viranomaisia nöyrästi. Se oli hyvä strategia Rooman valtakunnassa. Tuolla sotilasdiktatuurilla oli tehokas väkivaltakoneisto, jota käytettiin säälimättä kaikkien poliittisesti arveluttavien liikkeiden tukahduttamiseen. Kristinuskoakin epäiltiin sellaiseksi, mutta vainot hiipuivat viranomaisten havaitessa, etteivät kristityt eivätkä muodostaneet uhkaa yhteiskuntajärjestykselle, he tottelivat ja pysyivät siististi alamaisen roolissa.

Tänään tilanne on ehkä muuttunut. 1900-luvun suurimpia pyhimyksiä myös Suomen kirkossa on Dietrich Bonhoeffer, saksalainen pappi, joka nousi laillista esivaltaa vastaan ja sanoi olevansa valmis tappamaan Hitlerin, tarvittaessa vaikka omin käsin. Huonosti kävi, mies hirtettiin pianonkieleen.

Vuonna 2013 sisäministeri Päivi Räsänen totesi Kansanlähetykspäivillä, ehkä Suomen evl. kirkon historian kalleimmaksi osoittautuneessa puheessa näin: ”Kaikilla meillä on varmasti tullut eteen tilanteita, joissa joudumme miettimään, rohkenemme toimia vastoin yleistä mielipidettä tai normia, porukan painetta tai joskus jopa lakia, jos nämä ovat Jumalan sanan vastaisia.”

Räsästä paremmaksi pisti Yleisradiolle piispa Kaarlo Kalliala: ”Meillä luterilaisessa kirkossa on ollut jopa rasiitteena se, että perinteemme on erittäin lakiuskollinen. Oli esivalta millainen tahansa, sen käskyjä pitää noudattaa. Kriittinen keskustelu nousi vasta Kolmannen valtakunnan tapahtumien jälkeen. Lait mahdollistivat kansanryhmän vainoamisen. Eihän sellainen peli vetele.”

Kyse ei ole vain kirkosta, sillä koko pohjoismaisen yhteiskuntamme rakentuu samalle esivallan kuuliaisuuden perustalle. Onko kristinuskon linja muuttunut? Täytyykö vieläkin aina totella? Menisikö fiksumpi linjaus niin, että esivaltaa tulee totella, mutta vain sikäli kun se toimii järkevästi ja humanisti? Bonhoefferin ja Kallialan rinnalla Paavali vaikuttaa idealistilta.

[Mistä totteleminen on peräisin?](#)

Raamatuntutkijana en lähde pohtimaan kysymyksen sisä- tai kirkkopoliittisia ulottuvuuksia. Menen syvemmälle, katsomaan miten ajatus esivallan tottelemisesta syntyi ja mitä sillä tarkoitettiin.

Paavali ei ollut miekkapuheineen yksin. Ensimmäinen Pietarin kirje korostaa samaa periaatetta: ”Taipukaa Herran vuoksi kaiken maallisen järjestyksen alaisuuteen: keisarin, koska hän on kaikkien yläpuolella ja yhtä lailla käskynhaltijoiden, koska keisari on valtuuttanut heidät rankaisemaan pahantekijöitä ja palkitsemaan niitä, jotka tekevät hyvää” (1. Piet. 2:13).

Pietari ei ollut hyväuskoinen hölmö, hän tiesi ettei viranomaisten taholta ole odotettavissa pelkkää hyvää. Siitä huolimatta keisaria tulee kunnioittaa (2:17), isännille tulee olla kuuliaisia -- ja huomatkaa -- ”ei ainoastaan hyville ja lempeille, vaan myös epäoikeudenmukaisille” (4:18); sama koskee puolisoa, joka ei usko (3:1–2). Parasta on joutua kärsimään ilman omaa syytä, sillä silloin kuljetaan Kristuksen jalanjäljissä (2:21). Vastaavasti Paavali kyllä tuns

kantapään ja selkänahan kautta sekä synagogan että keisarin väkivaltakoneiston. Silti hän kutsuu juuri tuollaista esivaltaa Jumalan palvelijaksi.

Oliko kyse opportunistista, ovelasta strategiasta: ylivoiman edessä on parasta esittää nöyrää ja kuuliaista? Ei, sillä pakanallisen keisarin valta tulee Pietarin ja Paavalin mukaan Jumalalta, ja keisaria pitää totella nimenomaan ”Herran vuoksi”.

Joskus esivallan tottelemisen taustaksi on ehdotettu Jeesuksen lausetta ”Antakaa keisarille mikä keisarin on ja Jumalalle mikä Jumalan on” (Mark. 12:13–17). Siinä nämä kaksi tahoa erotettaisiin. Raamatussa tuo kertomus ei kuitenkaan oikeastaan käsittele suhdetta esivaltaan vaan Jumalaan: paino ei ole verorahassa, jossa oli keisarin kuva, vaan siinä, kuka on luotu Jumalan kuvaksi, joka puolestaan pitäisi antaa hänelle. Lisäksi kertomus kritisoi fariseusten tapaa kantaa mukanaan kolikkoa jossa oli keisarin eli epäjumalan kuva.

Esivallan totteleminen ei liioin ollut ensimmäisten kristittyjen oivallus. He omaksuivat muutoinkin isot ajatuksensa suoraan varhaisuutalaisuudesta ja pyhistä kirjoituksista. Olihan kristinusko pitkään vain osa juutalaisuutta. Sinnekö myös kuuliaisuuden jäljet johtavat?

Hellenistisessä juutalaisuudessa pakanallisen esivallan kunnioitus oli tärkeä asia. Monet diasporajuutalaiset esimerkiksi Aleksandriassa olivat Rooman kansalaisia. Viranomaiset suojelivat heitä, ja he olivat lojaaleja viranomaisille. Kun paikallisia pogromeja esiintyi, juutalaiset lähettivät Roomaan delegaatioita pyytämään keisarilta järjestyksen palauttamista.

Tottelemista Herran tähden

Mutta tuon ajan poliittisessa propagandassa keisari oli nousemassa jumalalliseen asemaan. Miten ihmeessä juutalaiset ja kristityt halusivat olla hänelle kuuliaisia? Eiväthän he saaneet palvella epäjumalia millään tavalla. Paavali ja Pietari tosin selittävät, että keisarin valta on Jumalan hänelle delegeoimaa, mutta ratkaisu kuulostaa arveluttavalta.

Kaikki eivät tätä linjausta nielleetkään. Juutalainen historiankirjoittaja Josefus kertoo maanmiehistään, jotka suhtautuivat pilkallisesti ajatukseen turvautumisesta roomalaisten suojelukseen. Uudessa testamentissa Ilmestyskirja pitää Roomaa pahan valtakuntana; sitä johtava peto tarkoittaa keisaria, pahuuden perikuvaa (Ilm. 17).

Kreikankielisen Vanhan testamentin päälinjan mukaan alamaisuutta saa osoittaa vain Jumalalle. Lähimmäs Pietarin ja Paavalin linjausta tulee Sananlaskut 24:21–22 (LXX): ”Kunnioita Jumalaa ja kuningasta, poikani, ja tottele molempia, sillä he rankaisevat äkisti jumalatonta -- kuka tuntee heidän kostonsa?” Tässä sananlaskussa kuningas ja Jumala ovat kuin yhtä puuta – molempien rankaisua kannattaa pelätä. Kyse on tuskin kuitenkaan pakanallisesta kuninkaasta.

Tottelemisen juuret juontuvat sen sijaan profeetta Jeremiaan, joka eli 600-luvun taitteessa eaa. (Jer. 27). Hänen mukaansa Juudean asukkaiden – ja myös naapurikansojen – on osoitettava ehdotonta kuuliaisuutta pakanallista hirmuhallitsijaa kohtaan.

Tuo Uusbabylonian kuningas Nebukadnessar eli *Nabu-kudurri-usur* (Oi jumala Nabu, suojele esikoispoikaani) ei ollut juutalainen eikä muutenkaan mukava mies. Hän oli Marduk-jumalan palvelija ja kävi kiivaita laajentumissotia joka suuntaan. Pääkaupunkiin rakennettiin valtavia monumentteja, naapureista ne tuhottiin. Näin myös Jerusalemin temppeli vuonna 587 eaa. Tällöin Nebukadnessar myös suoritti etnisen puhdistuksen ja siirsi pääosan kansaa väkipakolla Babyloniin. Mies paini siis samassa sarjassa Hitlerin kanssa – mutta Jeremia kehottaa ehdottomaan kuuliaisuuteen häntä kohtaan, Jumalan tähden.

Kuuliaisuus hirmuhallitsijalle ei ole Jeremian mielestä ovelaa taktiikkaa vaan silkkaa teologiaa. Profeetan mukaan Israelin Jumala uhkaa: ”Mutta jos jokin kansa tai valtakunta ei suostu palvelemaan Babylonian kuningasta Nebukadnessaria eikä ottamaan niskaansa hänen iestään, minä rankaisen sitä miekalla, nälällä ja rutolla, sanoo Herra. Minä lähetän Babylonian kuninkaan sitä kansaa vastaan ja teen siitä lopun” (Jer 27:8).

Näin sanoo Herra: ”Nyt minä annan teidän maanne palvelijalleni Nebukadnessarille, Babylonian kuninkaalle. Vieläpä villieläimet minä panen häntä palvelemaan. Kaikki kansat palvelevat häntä, hänen poikaansa ja pojanpoikaansa, kunnes hänenkin maalleen tulee aika joutua muiden kansojen ja mahtavien kuninkaiden palvelijaksi” (Jer. 27:6–7).

Jeremian käsky rakentuu siis Jumalan ehdottomalle vallalle, jota tämä nyt delegoi pakanakuninkaalle. Sitä ei saa kyseenalaistaa eikä rajoittaa. Ainoan reunaehdon muodostaa aika: Jumala lopettaa Babylonian vallan kun tahtoo.

Jeremian linjaus oli käännteentekevä juutalaisessa ajattelussa. Jo Danielin kirjan aikaan sana "Babylon" sai vertauskuvallisen merkityksen, ja on siitä pitäen viitannut mihin tahansa pakanalliseen esivaltaan. Juutalaiset olivat kuuliaisista seuraavat 2500 vuotta, vaikka poikkeuksiakin esiintyi alusta lähtien.

Vaihtoehtoinen, kielteinen suhtautumistapa pakanahallitsijoihin on Vanhassa testamentissa ja varhaisessa juutalaisuudessa vahvemmin esillä, kuten vaikka Makkabilaisodista tiedetään. Osassa varhaisjuutalaista ajattelua kuten Mishnassa ja Toseftassa asenne on pääosin kielteinen. Silti on muistettava, että jopa Juutalaissodassa 60-luvulla jaa. vain osa kansasta nousi Rooman valtaa vastaan, toiset taas noudattivat Jeremian linjausta. Diasporassa asenne esivaltaan on aina seurannut Jeremiaa.

Juutalaisuuden pitkä historia toisuskaisen esivallan alla ympäri maailman on osoittanut mallin toimivuuden. Vaikka heitä on usein kummeksuttu ja jopa vainottu, poliittinen vaarattomuus ja siitä kertova ehdoton kuuliaisuus kulloisillekin vallanpitäjille takasivat yleensä siedettävät elinolot. Juutalaisten käytöksen taustalla ei siis ole ollut opportunistinen selviytymisstrategia vaan teologia: sitoutuminen Jumalan sanaan ja tahtoon. Vasta Toisen maailmansodan aikaiset tapahtumat muuttivat tilannetta.

[Kristittykin tottelee](#)

Koska varhaiset kristityt olivat osa juutalaisuutta, Jeremian malli määrittäi myös kristittyjen elämää. Ensimmäisessä Pietarin kirjeessä ja Ilmestyskirjassa Roomaa kutsutaankin Jeremiaa muistellen nimellä Babylon.

Jeremian tekstissä Babylon kuvaa pakanallista suurvaltaa, jota Jumala käyttää omiin päämääriinsä. Pietarin kirjoittaessa 500 vuotta myöhemmin Jumalan kansan on alistuttava uuden Babylonin eli Rooman hallinnon alle, ei taktisista syistä eikä siksi että esivalta olisi ihanteellinen ja kaikessa oikeudenmukainen, vaan koska sen totteleminen on Jumalan tahto.

Uutta on viittaus Kristukseen: Pietari painottaa, että kun Kristus joutui viranomaisten kaltoin kohtelemaksi, hänkin alistui kuten Israelin kansa. Kun häntä kohdeltiin väärin, hän ei vastannut pahaan pahalla eikä herjaukseen herjauksella. Pietarin mukaan juuri hänen esimerkkiään noudattava seurakunta elää Jumalan tahdon mukaisesti. Vain tällä tavalla kuljetaan Kristuksen jalanjäljissä, näin päädytään samaan paikkaan kuin hän, ikuisen kunniaan ja kirkkauteen. Alistuminen esivallalle, vaikka se olisi jopa väärä ja

epäoikeudenmukainen, on nimenomaan Kristuksen oma malli. Kansalaistottelemattomuus vie eroon Vapahtajasta.

Pietarin neuvoilla kristinusko saavutti lopulta viranomaisten luottamuksen ja nousi valtionuskonnoksi. Myöhemminkin se on osoittautunut kerran toisensa jälkeen vallanpitäjille hyödylliseksi ja itsekin hyötynyt tästä symbioosista. Ilmestyskirjan kuvaamana ääriliikkeenä kristinusko tuskin olisi noussut maailman suurimmaksi uskonnoksi.

On kuitenkin muistettava, että sekä Jeremian kirja että Uusi testamentti on suunnattu vähemmistöasemassa olevalle Jumalan kansalle. Entä jos kirkko itse edustaa esivaltaa? Jäljet pelottavat. Myös poliitikot ovat usein olleet turhankin tietoisia Jumalalta saamastaan vallasta ja keksineet käyttää sitä oman asemansa pönkittämiseen. Etelä-Afrikan apartheid-hallitus nimenomaan vetosi Roomalaiskirjeen lukuun 13 perustellessaan omaa ylivaltaansa mustaa ja värillistä kansanosaa kohtaan. Huomaamatta jäi, että Paavali -- kuten Jeremia ja Pietarikin -- puhuivat nimenomaan pakanallisesta esivallasta, siis siitä, joka vei Juudan pakkosiirtolaisuuteen ja Kristuksen ristille -- ja jonka vallan Jumala myös aikanaan lopettaa.

Näin myös on käynyt Uusbabylonialle, Roomalle ja Etelä-Afrikan apartheid-hallinnolle. Jumalan miekan kantajana toimiminen ei ole kuninkaalle riskitöntä puuhaa.

[Murtouko Jeremian linja?](#)

Euroopassa Jeremian teologia on vahvimmin kyseenalaistettu Toisen maailmansodan jälkeen. On arvioitu, että juuri kuuliaisuuden perinne mahdollisti juutalaisten joukkosurman. Toteltiin vaikka olisi ollut mielekkäämpää nousta vastarintaan. Sodan jälkeinen Israelin historia kertoo päinvastaisesta: meitä ei enää alisteta!

Sama kristityllä puolella: Bonhoeffer kääntyi Jeremian, Paavalin ja Pietarin linjaa vastaan, ja nykyään häntä pidetään lähes pyhimyksenä. Ensimmäisen Pietarin kirjeen uudet selitysteokset väittävät, ettei se edes puhu alistumisesta vaan kristittyjen omaehtoisesta sijoittautumisesta yhteiskuntarakenteisiin. "Koiramainen" tai "naiivi" lojaalius ovat siitä kaukana. Eihän valtio aina toimi oikein. Siksi kristityllä tulee olla kriittinen asenne vallanpitäjiin. Näin siis monet nykyiset raamatuntutkijat.

Mutta... Pietari kehotti olemaan alamaisia myös epäoikeudenmukaisille, sananmukaisesti "vinoutuneille" (σκολοι) vallanpitäjille. Viranomaisten ja heidän toimintansa laatu eivät tarjoa mitään mahdollisuutta tehdä poikkeusta säännöstä: kristitty on alamaainen "kaikelle

inhimilliselle esivallalle” Herran tähden (1. Piet. 2:13). Kristuskaan ei arvioinut Herodeksen tai Pilatuksen toimintaa ennen alistumistaan näiden valtaan. Näin Pietarin kirje noudattaa alkuperäistä Jeremian linjaa: yhtä lailla tämä tiesi Nebukadnessarin oman aikansa hirmuvaltiaaksi, mutta silti piti totella.

Tottelemisen rajat

Kulkeeko moderni, kriittisesti esivaltaan suhtautuva kristillisyyden polku eri polkua kuin Kristus? Ainakin yksi reunaehto Uudesta testamentista löytyy. Siihen vetosi Päivi Räsänen, kun hän siteerasi samaista Pietaria: ”Enemmän tulee totella Jumalaa kuin ihmisiä” (Apt. 5:29). Kyse oli tilanteesta, jossa Jerusalemin Suuri neuvosto yritti vaientaa Pietarin hengellistä julistustyötä.

Tämäkin linjaus nousee Vanhasta testamentista. Jeremian tavoin pakkosiirtolaisuuden aikaan liittyvä Danielin kirja kuvaa, miten Daniel rukoili Jumalaa kolmasti päivässä vastoin Nebukadnessaria seuranneen Persian kuninkaan Dareioksen kirjallista määräystä (Dan. 6: 7–10). Kertomus ajankohtaistui 100-luvulla eaa., jolloin juutalaiset nousivat kapinaan pakanahallitsija Antiochos IV Epifanesta vastaan, kun tämä oli määrännyt heidät palvelemaan tempelissä Zeusta. Tällöin juutalaiset ajattelivat, että Jumalaa on toteltava enemmän kuin ihmistä. Tästä käynnistyivät itsenäisyyteen johtaneet Makkabilaissodat. Saman linjauksen kaikuja voi kuulla vielä Jeesuksen ohjeessa: ”Älkää pelätkö niitä, jotka tappavat ruumiin mutta eivät kykene tappamaan sielua. Pelätkää sen sijaan häntä, joka voi sekä sielun että ruumiin hukuttaa helvettiin” (Matt. 10:28).

Ovatko nämä kaksi Raamatun ohjetta ristiriidassa? Pitäisikö kristityn alistua pakanallisen esivallan alle vai vastustaa sitä ja totella mieluummin Jumalaa? Ongelma selviää asiayhteydestä. Danielin ja Pietarin uskonnolliseen toimintaan viranomaiset eivät saaneet kajota. Mutta kun heidät otettiin kiinni, he eivät rimpulleet vastaan sanallisesti tai fyysisesti. Jeesus noudatti samaa linjaa: ei hänkään vaihtanut teologiaansa kuulusteluissa, muttei liioin pannut vastaan kun joutui uskonsa vuoksi kohdeksi epäoikeudenmukaisesti. Näin toimivat myös kristityt marttyyrit.

Lopuksi hankala kysymys. Raamatussa esivalta merkitsi diktatuuria, hierarkkista maallista rakennetta, johon oli sopeuduttava. Me toimimme modernissa demokratiassa, jossa esivallan lähde ei ole keisari tai Jumala vaan ”kansakokous” – siis me kaikki itse,

kristityt mukaan lukien. Demokratian ideaan kuuluu nimenomaan kyseenalaistaa vallanpitäjien toimia – kuten Päivi Räsänen – ja tarvittaessa äänestää valtaan uudet valtiat. Tällainen ei olisi tullut kuuloonkaan Jeremian, Uuden testamentin tai reformaation ajan yhteiskunnissa.

Vaikka onhan demokratiassakin toteltava johtajaa ja virkamiestä, kun tämä on virkaansa valittu. Entä miten suhtautua Bonhoefferin toimintaan Hitleriä vastaan? Tämä ei toki noussut valtaan demokraattisin keinoin eikä ollut oikeudenmukainen hallitsija, mutta samaa voi sanoa Nebukadnessarista ja keisari Nerosta.

Miten tänään?

Tiivistän: muinaisen Juudan pikkuvaltion epäonnistunut ulkopolitiikka ja nousevan suurvallan, Uus-Babylonian laajentumispolitiikka saivat profeetta Jeremiassa aikaan teologisen reaktion, joka on määrittänyt vuosituhannet juutalaisten ja kristittyjen tapaa elää erilaisissa yhteiskunnissa.

Vaikka kuulostaisi järkevältä, Raamattu ei suosita aktiivista, kriittistä ja demokraattista asennetta valtion viranomaisia kohtaan. Kristuksen jalanjäljet kulkevat alistumisen ja syyttömän kärsimyksen kautta. Vaikka epäjumalia ei ryhdytä palvelemaan eikä Jumalan käskyjä rikkomaan, kieltäytymisestä seuraavat vaikeudet otetaan nöyrästi vastaan. Tällä tiellä voi joutua marttyyrien pitkään jonoon ja kovia kokeneiden juutalaisten rinnalle.

Pohjoismainen elämäntapamme on osaltaan rakentunut tämän mallin pohjalle -- ja harvat kansannousut esivaltaa vastaan on taitettu kovin ottein. Ei ole kuitenkaan selvää, onko aika ajanut osittain Jeremian ohi sekä kirkossa että yhteiskunnassa.